

Шифр роботи: «Жіноцтво»

НАУКОВА РОБОТА
«БОРОТЬБА ЖІНОК ЗА ПРАВА:
МІЖНАРОДНИЙ ЖІНОЧИЙ ДЕНЬ»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНОГО ЖІНОЧОГО ДНЯ ...	4
1.1 Ранній радянський період: одержавлення та пропаганда ...	5
1.2 Пізньорадянський період: деполітизація і підміна смислу .	12
РОЗДІЛ 2. 8 БЕРЕЗНЯ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	17
2.1 Пострадянські традиції Свята 8 Березня	17
2.2 Межа століть: повернення украденого свята	20
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Щороку 8 березня весь світ відзначає Міжнародний жіночий день, який також ще називають Днем боротьби за жіночі права. Ця визначна дата дозволяє оцінити та відзначити досягнення представниць прекрасної статі у різних сферах людської діяльності в минулому та в наші дні [1].

Парадоксально, що свято, яке для переважної більшості пересічних українців/ок асоціюється лише з «весною, красою і вічною жіночністю» та проявляється у приватних привітаннях чоловіками близьких їм жінок, дещо дратує деяких прихильників політичних поглядів та посадовців, уповноважених до формування державної політики пам'яті в Україні.

На початку 2017 року Український інститут національної пам'яті - під гаслом декомунізації - зробив спробу позбавити 8 Березня статусу державного свята та вихідного дня. Однак на захист свята стали не шанувальники/ці «весни і жіночності», а феміністки, спростовуючи як більшовицькі корені 8 березня, так і хибність досі поширеного в народі сприйняття і способу відзначення Міжнародного жіночого дня [2].

Тож, питання, звідки плутанина і суперечності у розумінні свята, якому вже понад 100 років, і який смисл слід вкладати у відзначення цього дня, залишаються актуальними і сьогодні.

Відтак, метою даної роботи стало дослідження генезису та смислового змісту Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права - в історичному аспекті.

Завдання дослідження:

- розкрити генезис Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права;
- проаналізувати соціально-політичні передумови змінюваності та особливості відновлення в умовах сучасної України смислового змісту Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права;
- окреслити новітню концепцію Дня боротьби за права жінок.

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНОГО ЖІНОЧОГО ДНЯ

Про передісторію відзначення міжнародного дня солідарності жінок у боротьбі за свої права написано чимало. Уже загальновідомі факти про періодичні страйки та протести робітниць текстильних фабрик у США та Європі у другій половині XIX — на початку XX ст. У результаті 28 лютого 1909 року під проводом Соціалістичної партії тисячі американок відзначали Національний день прав жінок у США [2].

Клара Цеткін

Історичним фактом є й те, що пропозиція щорічно навесні відзначати день прав жінок на міжнародному рівні належить знаній політичній діячці того часу Кларі Цеткін. Цю ідею вона висловила під час Другої Міжнародної конференції жінок-соціалісток у Копенгагені у серпні 1910 року, де понад 100 делегаток з 17 країн одностайно її підтримали. І вже наступного року 19 березня понад 1 млн. жінок по всій Європі вийшли на вуличні акції, щоб суголосно заявити свої вимоги

щодо рівноправ'я у політичній сфері та на ринку праці.

У наступні роки відзначення Міжнародного дня жінок відбувалося щорічно, в тому числі на теренах тогочасної Російської імперії, під владою якої на той час перебувала більша частина України.

У Києві 8 березня вперше відзначали у 1914: члени партії РСДРП розповсюджували на вулицях міста прокламації, які закликали робітниць до страйку на знак протесту проти гноблення жіноцтва. У роки Першої світової війни, на тлі тотального зубожіння і величезних людських втрат, серед вимог та гасел таких акцій переважали пацифістські заклики. 23 лютого 1917 року за чинним тоді в Росії старим Юліанським календарем (що відповідає даті

8 березня за Григоріанським стилем) жінки Петрограда вийшли на вулиці під гаслами «Хліба і миру!» і саме ці масові демонстрації згодом переросли у події, які призвели до ліквідації монархії в Російській імперії.

Отже, стає очевидним, що історія Міжнародного дня прав жінок почалася задовго до виникнення більшовизму як політичного явища. Те, що ініціатива і основні зусилля з відзначення цього дня належала представницям соціалістичних партій різних країн, є цілком логічним вислідом притаманної соціалістам ідеї загальної соціальної рівності [2].

1.1 Ранній радянський період: одержавлення та пропаганда

Окрім численних і потужних жіночих організацій у дореволюційній Російській імперії, була значна кількість активних і свідомих жінок-членок різних політичних рухів лівого спрямування, які справді серйозно ставилися до питання жіночої рівноправності, що змусило зробити цю вимогу частиною політичних програм низки партій, в тому числі й більшовицької. Коли врешті в результаті жовтневого перевороту 1917 року більшовики прийшли до влади, вони зобов'язані були віддячити жінкам за підтримку та визнати їхній вклад у революційні події, законодавчо закріпивши рівні політичні, соціальні і громадянські права жінок в країні рад. Та насправді більшовики розглядали потенціал організованого і свідомого жіноцтва інструментально: комуністи прагнули поставити його під свій контроль та використати для підсилення власного політичного впливу на жіноцтво.

Вперше Жіночий день відзначали в радянській Україні у 1920 році, а вже у 1921 році 8 березня стало державним святом в СРСР. З того часу фактично почалися процеси цілеспрямованого переозначення цього свята, в результаті яких день солідарності жінок у боротьбі з гендерною дискримінацією перетворився у свято «весни і вічної жіночності» [3].

Уже в перші роки радянської влади почалася систематична підміна його смислу — насамперед, за рахунок зміщення акценту з гендерної рівності на

класову боротьбу: на політичних плакатах того часу його названо днем солідарності «жінок-трудівниць», «пролетарок» тощо.

Водночас, жінок фактично поступово позбавляють ініціативи щодо формату проведення та можливості організації масових заходів на відзначення Міжнародного жіночого дня. Ці повноваження перейшли до жінрад — спеціальних структур при партійних осередках, створених ще у 1919 році задля ширшого залучення жінок на підтримку політики більшовиків. Щоправда, у 1920-х відзначення 8 березня все ще мало виразний зв'язок із забезпеченням рівних прав жінок —

це день використовували як нагоду вказати на проблеми, з якими стикалися жінки у соціальній, освітній, політичній та інших сферах. Політична риторика того часу рясніла гаслами про «визволення жінок з кухонного рабства» та солідарності робітниць і селянок у класовій боротьбі проти поневолення трудящих. Власне, це відповідало тогочасним пріоритетам гендерної політики перших десятиліть радянської влади: радянський емансипаційний проект мав на меті масову мобілізацію жінок до комуністичного будівництва, що

вимагало їх освіти та професійної підготовки та широкого залучення до публічної сфери. В його основі лежала ідея зрівняння жінок із чоловіками через нівелювання, розмивання, усунення будь-яких відмінностей між статями: жінок намагалися «дотягнути» до образу ідеальної людини — чоловіка-робітника. Пропагандистські плакати того часу будували чоловікоподібний образ жінки-пролетарки, в якому практично немає оголошених «буржуазними пережитками» традиційних жіночих рис. Уже в 1920-х роках відзначення Жіночого дня було поставлено під партійно-державний контроль не лише за формою (замість вуличних акцій, до яких могли б приєднатися усі охочі — збори та засідання у приміщеннях, де кількість та склад присутніх можна було регламентувати), але й за змістом: партійними каналами з центру на місця скеровували інструкції та «сценарії» святкувань, де прописувалось коло рекомендованих до обговорення питань та виступаючих тощо. Утім, жінки-активістки все ще робили активні спроби озвучувати реальні проблеми, з якими стикалося тогочасне жіноцтво та вимагати їх вирішення, та критика проявів дискримінації звучала щораз рідше в контексті таких святкувань [2; 3].

Із зміцненням сталінського режиму дискусії щодо гендерних нерівностей в тогочасному радянському суспільстві швидко поступилися

місцем пафосному рапортуванню про здобутки на ниві гарантованої державою рівноправності. Офіційний дискурс того часу, представлений у пресі, переконує, що комуністична партія і радянська влада обдарувала жінок правами, звільнила їх з патріархального ярма, підняла їх на вищий рівень, надала їм можливість самореалізації тощо, то ж тепер жінкам належить віддячити за це самовідданою працею, виправдати високі сподівання та довести, що жіноцтво гідне виказаної йому довіри. Якраз у 1930-і роки у суспільній свідомості закріплюється думка про те, що саме радянська держава та компартія надали жінкам усі права, а не жінки самі їх вибороли, здобули, відстояли їх у ході революційних перетворень.

Тоді ж стало зрозуміло, що обіцяні в межах втілення величезних емансипаційних планів заходи з усупільнення побуту (створення громадських їдалень, пралень, дитсадків тощо) зазнали невдачі. То ж державі довелося підкоригувати свій курс щодо жіночої емансипації, посиливши наголос на ролі жінок в налагодженні соціалістичного побуту та вихованні нащадків в комуністичному дусі. У 1930-х роках відзначення 8 березня набуває більших ознак офіціозу: урочисті збори трудових колективів та партійних осередків відбуваються за уніфікованими сценаріями, ухваленими та «спущеними» згори центральними органами [2].

Після набуття чинності нової сталінської Конституції СРСР (1936) та офіційного проголошення «жіночого питання в СРСР остаточно вирішеним», відзначення 8 березня перетворюється на огляд досягнень радянського жіноцтва, про кількісні і якісні виміри цих здобутків керівництво партії повідомляють у спеціальних звітах. Свято набуває виразнішого пропагандистського характеру, тоді як можливості для обговорення проблем жінок і озвучення фактів їх дискримінації фактично зникають. Водночас, демографічні проблеми, які виникли в СРСР як наслідок масових політичних репресій та Голодомору, змушують керівництво країни вживати заходів для підвищення народжуваності. У тогочасній пресі — щораз більше публікацій, які наголошують цінність материнства і заохочують жінок більше уваги приділяти своїм материнським функціям.

У святкуваннях 8 березня тема материнства набуває особливого звучання під час і після Другої світової війни, що цілком відповідає посиленню пронаталістської політики партії та уряду. З огляду на спричинену війною демографічну кризу, вже у 1944 році було запроваджено низку державних заохочень для багатодітних і самотніх матерів (почесне звання «Мати-Героїня», орден «Материнська Слава» та медаль «За Материнство», отримання яких передбачало низку відчутних соціальних пільг та допомог). Повоєнна офіційна риторика докорінно різнилась від двох попередніх

десятиліть тим, що у ній на зміну гаслам про потребу усунення відмінностей поміж статями приходить особливий наголос на суспільній важливості та схваленні таких гендерних відмінностей. Образ мужнього чоловіка-захисника вітчизни протиставляється образу турботливої, люблячої і вірної жінки-матері, а у візуальній пропаганді того часу зображення жінок стають щораз жіночнішими. Ця тенденція до поляризації гендерних ролей (з характерними взаємодоповнювальними поняттями «справжнього чоловіка» і «справжньої жінки») домінуватиме у державній гендерній ідеології аж до останніх років існування СРСР [2].

Період холодної війни позначений щораз активнішим використанням образу «вільної радянської жінки» в радянській пропаганді. Привітальні листівки та плакати з нагоди 8 березня початку 1960-х рясніють зображеннями усміхнених жінок (часто — з дітьми) — представниць різних рас і націй країн соцтабору, які заявляють про свою солідарність у боротьбі за мир у всьому світі та засвідчують переваги соціалістичного ладу.

Святкування 8 березня повсюдно відбувається під бравурними гаслами «Радянські жінки — найщасливіші та найрівноправніші жінки у світі!» на контрастах із жалюгідним становищем експлуатованих і дискримінованих жінок країн капіталізму. Відзначення Міжнародного жіночого дня у трудових

колективах супроводжується прославленням партії та уряду за невтомну турботу про жінок та нагородженням жінок-передовиць виробництва та переможниць соцзмагання за їх трудові досягнення на благо соціалістичної батьківщини. Фактично, декларована рівноправність радянських жінок стає одним з інструментів пропаганди соціалістичного ладу, що чітко простежується у риторичі та візуальних матеріалах восьмиберезневих святкувань, націлених на конструювання ідеального образу «щасливих радянських жінок — активних будівниць соціалізму» [2].

1.2 Пізньорадянський період: деполітизація і підміна смислу

Поворотним моментом щодо смислу та стилю відзначення жіночого дня став 1965 рік, коли 8 березня набуло статусу державного вихідного дня. Фактично, це рішення перенесло святкування з публічного простору у приватну сферу, у сім'ю: напередодні свята зазвичай відбувалися офіційні урочистості (збори та засідання), де керівництво підприємств і установ шаблонно вітало працівниць, відзначало передовиць дрібними нагородами (грамотами), а от у безпосередньо день свята жінки опинялися в колі рідних і друзів. «Одомашнення» свята означало також і розпорошення самих жінок по їхніх приватних оселях, що підривало відчуття жіночої солідарності, переорієнтовуючи жінок на романтично-споживацьку хвилю.

Період хрущовської Відлиги приніс із собою певну лібералізацію громадського життя, покращення добробуту та «реабілітацію» колись затаврованих як «буржуазні пережитки» цінностей та атрибутів повсякденного життя (мода, косметика, предмети інтер'єру, елементи етикету тощо).

Вірогідно, саме у цей час і з'являється традиція вітати жінок у цей день квітами, дарувати цукерки та робити для жінок інші приємні дрібнички. У

контексті таких особистих привітань офіційна риторика «жінки-трудівниці» була геть недоречною, тоді як вшанування жінки-матері (що на той час вже стало осердяч образу «радянської супер-жінки») цілком відповідало духові сімейного свята. Тож, з кінця 1960-х 8 березня перетворюється на свято, що за своїм змістом наближалось до дня матері [2].

Якщо раніше святкові листівки лише спорадично наголошували на привітаннях матерям у день 8 березня, то 1970-і роки вибудовують стійку і однозначну асоціацію між цим святом та материнством. У дитсадках запроваджується традиція влаштування напередодні 8 березня дитячих свят (з характерною назвою «утреннік») із віршиками та піснями на честь турботливих мам, а преса у ці дні рясніє публікаціями про багатодітних матерів-героїнь.

Перенесене у приватно-сімейну сферу, свято щораз більше дрейфує у напрямку деполітизації його смислу. День жінки наприкінці 1970-х років набуває ознак есенціалістського сприйняття жіноцтва. Практика привітання учнями своїх шкільних вчительок доповнюється новою модою — хлопчики починають вітати однокласниць, а букетик підсніжників та м'яка іграшка стають невід'ємними атрибутами свята у школі. На привітальних листівках характерні для попередніх періодів зображення суворих жінок-трудівниць та турботливих матерів-героїнь, стрімко витісняє образ безтурботної юнки чи дівчинки, яка радо приймає святкові вітання від хлопчика.

Тенденція до «омолодження» та інфантилізації героїні свята супроводжується цілковитим зникненням будь-яких натяків на його політичну сутність (зрештою, маленька дівчинка аж ніяк не може бути активною у політичній площині!). Символічний простір свята наповнюють такі елементи, як квіти, солодощі, подарунки...

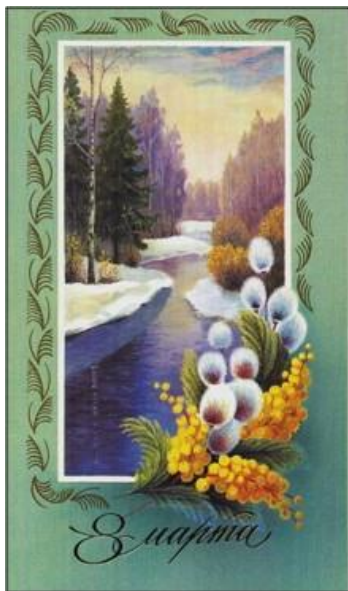
Остаточна деполітизація жіночого дня відбувається не стільки на рівні офіційних заходів з його відзначення (адже у трудових колективах все ще відбуваються урочистості з цієї нагоди з характерними промовами, наповненими властивими радянській пропаганді кліше і штампами), скільки власне у приватній сфері, де 8 березня перетворюється на повноцінне сімейне свято із притаманними йому ритуалами догодження жінкам [2].

На візуальному рівні остаточний розрив з первісним політичним смислом жіночого дня відбувається тоді, коли з листівок повністю і остаточно зникають будь-які згадки про жінок — і на рівні зображення, і на рівні тексту. На пізньорадянських листівках з нагоди 8 березня масово фігурують казкові та мультяшні персонажі та іграшкові звірята, а головною темою привітань і зображень стає весна. Весняні квіти та краєвиди вибудовують асоціацію з пробудженням природи, та щораз важче в'яжуться з жінками — хіба що на рівні молодості та процвітаня жіночої вроди.

Складно визначити, наскільки цілеспрямованими і керованими згори були описані тенденції деполітизації 8 березня, однак якщо врахувати, що в СРСР кожна одиниця масово друкованої продукції проходила певну експертизу на політичну відповідність та мала бути схвалена компетентними

органами, то можна припустити, що процес цей був не таким вже й спонтанним чи самовільним.

Щороку, на кінець 1980-х років, у СРСР сформувалося дуже специфічний спосіб відзначення Міжнародного жіночого дня, наповненого смислами, атрибутами і ритуалами, які були фактично протилежні до первісних ідей, вкладених у це свято феміністками початку ХХ століття. За сімдесят років радянської влади 8 березня було позбавлене свого політичного протестного потенціалу, воно було не лише одержавлене, але й одомашнене, та перетворилося на свято вшанування «весни і вічної жіночності».

Форма його відзначення зазнала неймовірних трансформацій — від масових політичних вуличних акцій — до квітів-цукерок і дитячих концертів для матерів. Жінок прославляли вже не за їхні суспільні ролі чи здобутки, але за їхні «суто жіночі чесноти» та нагороджували побажаннями «суто жіночого щастя». Украдене свято було повернуте проти самих жінок: лицемірне звеличення та обдаровування жінок один день на рік відбувалося в умовах повсюдної їх експлуатації та дискримінації, ігноруванні численних потреб та проблем жіноцтва у країні рад, де «жіноче питання» (згідно з висловом Сталіна) давно вважалося «вирішеним» [2].

РОЗДІЛ 2. 8 БЕРЕЗНЯ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

2.1 Пострадянські традиції Свята 8 Березня

У пострадянській Україні 8 березня залишилося одним з найпопулярніших свят - його з великим ентузіазмом продовжували відзначати протягом 1990-х років. Вочевидь, у той час іншого способу, ніж той, що сформувався в останні десятиліття існування СРСР не знали, то ж партійні і державні діячі, а також чоловіки-керівники підприємств і установ продовжували вітати жінок «зі святом весни, краси і жіночності», обсипаючи їх побажаннями всіякого «жіночого щастя», тоді як пересічні чоловіки незмінно відзначали жіночий день квітами-цукерками і урочисто-демонстративно вимитим посудом.

І в першому, і в другому випадку хтось (і це далеко не тільки жінки, які раз на рік тішилися крихтами уваги і поваги) отримував цілком конкретну користь від такого способу відзначення [2].

З одного боку, навколо 8 березня стрімко розвинулася святково-подарункова індустрія, яка всіяко заохочувала і підштовхувала чоловіків доводити свій статус «справжнього чоловіка» і щедро витратити свої кошти на «гідне привітання» коханої. Свято, що приносило прибуток, стало корисним для бізнесу!

Тим часом політичні діячі і посадовці користувалися нагодою через солодкі привітання здобути прихильність жіночої частини електорату. Політики обох статей, з усіх частин політичного спектру навипередки публікували свої дивовижно схожі привітання українському жіноцтву. Свято стало одним з інструментів побудови позитивного політичного іміджу і кар'єри!

Можливо, на це не варто було б звертати увагу у надії, що з часом ці традиції відімруть самі собою, якби не одне «але»: зміст тих привітань «про свято весни, свято жіночої краси, яка розквітає в Україні». Приклад

політичних лідерів найвищого рівня активно наслідували дрібніші політичні гравці та чиновники усіх рівнів [4].

Навіть В. Ющенко, який у 2005 році підписав Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [5] і повсюдно декларував свою відданість демократичним цінностям загалом та гендерній рівності зокрема, у 2008 році опублікував наступне привітання до українських жінок :

«Дорогі українські жінки,

Я вітаю вас зі святом весни, зі святом жіночої краси, яка сьогодні розквітає в Україні. У моєму серці - найніжніші почуття до вас.

У серцях мільйонів українських чоловіків - зачарованість вами, відданість вам і вдячність за вашу любов. Я бажаю вам щастя, кохання і справжньої, так необхідної впевненості, що у нашому житті, у наших стосунках, у наших сім'ях усе буде гаразд.

Усе що, ми робимо, - робимо для вас. І цей день, і День матері у травні, і, певно, кожен кращий наш день присвячуємо вам. Любимо вас, шануємо вас і дякуємо вам - нашим матерям, нашим дружинам, коханим і подругам, нашим донькам - усім найважливішим жінкам у нашому житті. Весна - в Україні. Вітаю вас з весною.

Міцного вам здоров'я, сповнення усіх ваших бажань і мрій, натхнення, доброго гумору і такої ж великої мудрості, яка оберігає нас усіх. Зі святом любові і надії я вітаю вас, найчарівніші, найкращі у світі українські жінки!»/

Тож, усе це лунає з вуст посадовців у Міжнародний день прав жінок, де простежується гостра невідповідність між (традиціоналістською консервативною) риторикою привітань і (емансипаційним ліберальним) смислом цього свята, з одного боку, і разюча невідповідність між (посадовими) функціями і (владними) повноваженнями державних службовців найвищого рівня та (приватно-інтимним) змістом і тональністю їхніх побажань, з іншого боку. Усе це виявилось гостро дисонансним з духом Міжнародного жіночого дня і принципами демократії, про відданість яким раз-по-раз заявляли очільники держави [4].

Фактично, політики і посадовці - авторитетні і впливові люди з вагомою думкою - у своїх привітаннях одностайно вибудовували і накидали суспільству дуже архаїчний образ «справжньої української жінки»: це жінка, яка неодмінно реалізує свою репродуктивну функцію (матір/бабуся), віддана родині і дому, де належно виконує «турботу як роботу», мріє про любов, сяє вродою і демонструє усі «жіночі чесноти» як натхненниця і помічниця чоловіка у його великих справах, за що й отримує винагороду у вигляді чоловічого захисту й опіки.

Поступово загострювались питання:

Невже сучасні громадянки України здатні лише на це?!

Чи жінка заслуговує на визнання і повагу, лише коли відповідає отакому канону, а все інше (творчі таланти, лідерські здібності, професійні здобутки, інтелектуальний потенціал і т.п.) нічого не варте?!

Дослідники [2] вважають, що саме привітання президента В. Ющенка стало останньою краплиною, яка переповнила чашу терпіння українських активісток і спонукала їх до конкретних дій. Хоча, як показав час, подолати подібні стереотипи у чиновницьких переконаннях і усталені шаблони святкування дуже складно, бо навіть і після Революції Гідності у подібних привітаннях змінилося не багато.

2.2 Межа століть: повернення украденого свята

Від початку нового тисячоліття жіночі організації України і дослідниці-феміністки докладають чималих зусиль, щоб викрити і припинити пізньорадянську практику святкування 8 березня та повернути йому первісний політичний смисл — дня міжнародної солідарності жінок в обстоюванні власних прав та подоланні гендерної дискримінації [2].

Щоб відновити справжнє наповнення свята 8 березня, попри поширений стереотип про галицький консерватизм, доволі активними були львів'янки. Перше за часів незалежності відзначення Міжнародного дня жінок саме в такому ключі відбулося у Львові у 2001 році за ініціативи міжнародної правозахисної організації Amnesty International під гаслом «Менше квітів — більше прав!» (організаторки – Т. Хома і Н. Дульнева). Тоді активістки жіночих організацій, дослідниці історії жіночого руху та правозахисники/ці зібралися у Львівському національному університеті ім. Франка на відкриту дискусію з приводу гендерної дискримінації в Україні, яку часто приховують за солодкими і фальшивими гаслами про «жінку-берегиню» та «українську матриархальність». Водночас йшлося про пізньорадянське трактування свята, коли квітами і подарунками намагалися відкупитися від жінок, які потерпали від численних замовчуваних, але болючих нерівностей.

Проте, переломними щодо повернення феміністського смислу святові 8 березня стали 2008-2009 роки [2]. З одного боку, у 2008 році у Києві відбувся перший вуличний феміністський марш, а у 2009 році різні за формою, але

феміністські за суттю вуличні акції відбулися вже в кількох містах (у Львові, Харкові та Чернівцях). З іншого боку, феміністська спільнота вирішила діяти на випередження і подбати про масову просвіту політичних діячів та посадовців з тим, щоб завчасно, за місяць до свята, поінформувати їх про справжнє значення Міжнародного жіночого дня і застерегти від привітань у пізньорадянському дусі. Акція «Лист до чиновника», ініційована ЛМГО «Науково-дослідний Центр «Жінка і суспільство» і підхоплена по всій Україні, полягала у масовій розсилці листів до керівників різного рівня від імені жіночих громадських організацій із закликом відмовитися від неприйнятних привітань та «дотримуватися коректності у його трактуванні, не спотворювати справжнього змісту цього свята». Лист було оприлюднено онлайн [6], щоб будь-хто міг скористатися ним як шаблоном, готуючи власний текст звернення. Чиновників закликали уникати стереотипного представлення «місії Жінки» в українському суспільстві, наголошуючи натомість на тих важливих культурних, економічних, політичних, освітніх внесках, що їх роблять жінки задля подальшого поступу України. Пропонувалося відмовитися від звертання «жіночки» та епітетів на кшталт «любі, кохані, чарівні, милі, прекрасні, турботливі, вродливі, дбайливі, ласкаві, ніжні» і т.п., які недоречні у професійному контексті на тлі дискусії про права жінок та гендерну рівність у суспільстві. З тієї ж причини наполегливо радили не акцентувати надмірної уваги на сімейних ролях жінок (матері, бабусі, сестри, дочки, коханої) та на зовнішності (краса, врода), тілесності (усмішка, очі, статура) чи почуттях жінок (любов, турбота, чуйність тощо), що належать до сфери приватного життя і жодною мірою не стосуються керівників.

Однак до найвищого політичного керівництва країни не одразу вдавалося достукатися. Зокрема, тогочасний президент В. Ющенко у 2008 році оприлюднив вищенаведене привітання з 8 березня у патріархально-пострадянському дусі [7], що й викликало обурення у середовищі активісток жіночого руху. Реакцією на це став «Відкритий лист Президенту Україні», в якому нагадали, що його вітальне слово мало б «віддзеркалювати турботу

глави держави про проблеми жіноцтва, а не суто чоловіче замилювання вродою та суто чоловічу вдячність за любов», а замість сердечних зізнань у «найніжніших почуттях» жінки воліли б почути від гаранта Конституції запевнення про неухильне виконання її ст. 24 та заклопотаність дотриманням Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» на усіх рівнях.

Авторки листа зазначили: «Ми воліли б довідатися про Вашу стурбованість проблемами гендерної дискримінації в Україні та про Ваші наміри щодо заходів з подолання сімейного насильства, торгівлі людьми, дискримінації на ринку праці та інших проявів порушення прав жінок в нашій країні». Підписантки — професійно успішні та суспільно-активні жінки — заявили: «ми відмовляємося бути «вродливішими» і «мудрішими» за наших чоловіків. Ми не є «слабкою статтю», і воліли б, аби Ви не вбачали в жіноцтві прикрасу (чоловічого) суспільства — його «прекрасну половину», але насамперед рівноправних і повноцінних громадян демократичної держави. Ми хочемо, аби нас цінували за наші людські, а не суто «жіночі», чесноти, за наші знання і здібності, за наш творчий та інтелектуальний потенціал, наші професіоналізм і досягнення, за нашу громадянську позицію, а не сімейний статус. Ми воліли б, аби наш внесок у розбудову України не зводили до родини і побуту. Ми здатні не лише сумлінно виконувати накази, але й брати на себе відповідальність, приймати серйозні рішення, керувати підприємствами, установами, державою. І ми робимо це щодня. А від Вас, нашого Президента, ми очікуємо гарантій дотримання наших прав і забезпечення рівних з усіма громадянами можливостей їх реалізації» [7].

Вочевидь, жодної реакції «гаранта» на цей (розтиражований у медіях) лист не було, але авторки її й не очікували. Йшлося про те, щоб у такій формі розвінчати недолугість і недоречність подібної риторики та представити позицію свідомої частини українського жіноцтва для ширшого загалу. Загалом, цей крок мав радше просвітницьку мету.

2009 рік став конструктивно особливим, бо чи не вперше в новітній історії України активістки жіночих організацій у регіонах вийшли на вуличні акції, щоб оприлюднити свою позицію. Окрім згаданого маршу у Львові, дві дуже різні і однаково промовисті події відбулися ще у Харкові та у Чернівцях.

У Харкові жіноче об'єднання «Сфера» влаштувало протест-перформанс на площі Свободи, під час якого активістки демонстративно чистили каструлі та сковорідки, щоб показати абсурдність сприйняття жінок у публічній сфері крізь призму стереотипу домогосподарки.

Ще більш яскравим та масовим виявилось «Свято конячки Марти», організоване чернівчанками з ініціативи Наталії Батракової. Ідея такого способу відзначення виникла із дивовижної подібності двох традицій: селяни щорічно, перед початком польових робіт, вшановують робочу коняку, прикрашаючи і частуючи її, аби відтак впродовж року вона тяжко працювала у господарстві. Це відбиває пострадянський спосіб вшанування жінок один день на рік, після чого впродовж решти року їх експлуатують та дискримінують. Саме викриття подібного лицемірства й було основною метою дійства, в межах якого площею водили завітчану і запряжену кобилу, яка тягала воза, навантаженого мішками із зазначеними на них проблемами — різними проявами гендерної дискримінації. Активістки тим часом натягали на шию квітчасту вісімку як подобу ярма. Пересічним містянам, які зібралися подивитися на дійство, роздавали інформаційні матеріали.

Важливо й те, що до події долучилися очільники міста й області, що підняло її статус в очах громадськості і привернуло увагу медій, а отже й автоматично посприяло поширенню важливої інформації [2].

Потужним імпульсом до політизації Міжнародного жіночого дня стало 100-річчя з дня його першого відзначення у 2011 році. Це стало чудовою нагодою для безлічі різноманітних феміністських акцій — вуличних маршів, кінопереглядів, дискусій та виставок.

Яскравим явищем стали події, організовані «Феміністичною офензивою» [8] - групою, яка діяла на засадах жіночого сепаратизму з

радикальних позицій. Восьмиберезневі марші «Феміністичної офензиви» були досить масовими (Львів, Харків, Херсон, Маріуполь, Лисичанськ та ін.), відбувалися під конкретними гаслами, що віддзеркалюють актуальні для жінок проблеми — церковний наступ на репродуктивні права жінок, спроби насадження патріархальних сімейних традицій тощо.

Значення таких подій полягає в тому, що - через 100 років! - феміністки знову виходять із закритого простору камерних дискусій у відносно вузькому колі однодумиць (у формі семінарів, конференцій чи лекторіїв) до широкого загалу, дозволяючи пересічним людям побачити їх наживо, почути їхні вимоги, розпитати чи посперечатися.

Важливо й те, що організаторки та учасниці таких заходів у своїх гаслах звертаються до української жіночої історії та відновлюють питому українську

феміністську традицію у боротьбі за жіночі права. Вислів Ольги Кобилянської «Бути сама собі ціллю» на плакаті чи портрет Лесі Українки в руках учасниці засвідчують, що сучасні активістки усвідомлюють тривалість жіночого руху і використовують досвід своїх попередниць. Вірш Лесі Українки «Хто вам сказав, що я слабка?» став гаслом серії мотиваційних плакатів, що заохочують жінок до самореалізації в різних сферах.

Саме потреба відчутти опору у власному жіночому історичному досвіді, осягнути здобутки попередниць, зрозуміти переломні точки процесу емансипації та оцінити нинішню ситуацію з історичної перспективи спричинила низку виставок, що розкривали поступ і досягнення українського жіноцтва в подоланні нерівноправності.

Найпомітнішою і найбільш статусною стала виставка «Міжнародний жіночий день: і100рія у фотографіях» [9], яку спільно організували Представництва ООН та Європейського Союзу в Україні, та підтримала Державна служба у справах молоді та спорту України. 100 документальних світлин, розділені на декади з короткою історичною довідкою про той час, представляли знаних і пересічних жінок у контексті різних подій та сфер діяльності, унаочнюючи таким чином історичний досвід та здобутки жінок протягом століття, що минуло.

Завдяки зусиллям харків'янок Т. Ісаєвій та М. Чорній виставка наповнилася чудовими світлинами і мальованими портретами героїнь кожної епохи. Присутні на відкритті виставки посадов(и)ці та представники/ці

міжнародних інституцій піднесли статус цієї події, що своєю чергою привернуло увагу ЗМІ та додало суспільного розголосу.

Т. Ісаєва - засновниця і директорка Музею жіночої і гендерної історії у Харкові - безліч разів і в різний спосіб долучилась до відновлення політичного феміністського смислового змісту 8 березня. З її ініціативи було створено віртуальну виставку «Правда про 8 березня», яка через факти та багатий ілюстративний матеріал послідовно розкриває історію та справжній зміст цього свята. А щоб наблизити жіночу історію до місцевих громадян/ок, Музей жіночої історії підготував окрему живу виставку «100 років — 100 історій», присвячену незаслужено забутим сторінкам історії жіноцтва Харківщини [10].

ПРОФЕСІОНАЛКИ
НЕВИДИМИ. ЗНАЧИМИ

Тенденція «виходити із зони комфорту» до широкого загалу, яка спостерігається в останнє десятиліття у феміністському середовищі, проявилася і у виставковій діяльності, приуроченій до 8 березня.

У березні 2017 у середмісті Львова відбувалася вулична виставка «Професіоналки: (не)видимі, значимі» [11], присвячена жінкам, які мали серйозні досягнення у різних галузях (від фізики до мистецтва). Виставку підготувала ГО «Феміністична майстерня» за підтримки ГО «Центр «Жіночі перспективи», Sigrud Rausing Trust та управління культури Львівської міської ради. Завдяки такому формату львів'ян(к)и і гості міста (яких чимало через туризм) змогли довідатися про тих жінок, чий внесок у розвиток певної галузі було незаслужено забуто чи замовчано.

Просвітницьку мету переслідувала й акція з розповсюдження на 8 березня листівок «Подякуй феміністкам», розроблених учасницями Гендерної експертної платформи у 2011 році з тим, щоб пояснити, які саме здавалося б звичні права і можливості виборювали феміністки протягом

десятиліть для того, аби сучасні українки почувалися гідними і рівноправними людьми.

Отже, якщо проаналізувати зміни у суспільній свідомості останніх десятиліть, то вони вже достатньо помітні. З року в рік зростає інтерес медій до 8 березня: журналісти масово беруть інтерв'ю в активісток і дослідниць напередодні свята, намагаючись довідатися про походження та історію, збагнути первісний смисл Міжнародного дня прав жінок, а також з'ясувати причини і механізми його спотворення у радянський час і його доречність у сучасній Україні.

Численні публікації на цю тему (в інтернет-виданнях, газетах, на радіо і телебаченні) доносять феміністську ідею 8 березня до найвіддаленіших куточків країни, спонукаючи громадян/ок замислитися про лицемірство «свята конячки Марти» і потребу щоденної поваги до жіночих прав [12].

Поступово різні культурно-освітні заклади починають сприймати цей день адекватніше і відзначати у спосіб, який відповідає істинному духові свята, що додає оптимізму з приводу повернення жінкам неначе украденого колись Міжнародного дня солідарності у відстоюванні їхніх прав.

Останніми роками на початку березня, на додачу до справжньої хвилі різнопланових феміністських акцій, спостерігається також багато заходів, які безпосередньо пов'язані з жіночою історією або з актуальними питаннями сучасного жіноцтва, що організовані різними інституціями, які не мають безпосереднього відношення до феміністичного активізму. Так, 2019 року у Львові у Меморіальному музеї тоталітарних режимів «Територія терору» відбулась лекція історикині М. Гавришко «Гендер і тероризм»; у Києві Українська Асоціація Юдаїки організувала лекцію «Єврейська жінка перед викликами ХІХ століття»; в Українському католицькому університеті проведено відкриту лекцію професорки Мішель Бера «Жінки, міграція та торгівля людьми» тощо.

Дедалі більше в інформаційному полі з'являється велика кількість сторінок з анонсом гендерних подій у відкритих джерелах інтернету і

соціальних мережах (наприклад, «Гендер в деталях»), з початком пандемії (з 2020 року) поширилась практика проведення вебінарів відповідної тематики.

До феміністських організацій та ініціатив активно долучається щоразу більше молодих, освічених, професійно успішних, амбіційних та енергійних жінок, для яких питання гендерної (не)рівності - це не лише про теоретичні дискусії, але й про конкретні реалії нашого життя, які необхідно змінювати. Ці креативні та відважні жінки

знаходять нові форми і способи заявити про свої вимоги та вказати суспільству на несправедливість, яку треба усунути. При цьому, попри розбіжності у поглядах, підходах і способах діяльності, представниці різних груп та організацій солідарні у тому, щоб повернути жінкам Міжнародний день прав жінок.

«Свобода, рівність, жіноча солідарність!» було гаслом феміністок на Майдані під час Революції Гідності. Воно залишається актуальним в українському жіночому русі й сьогодні [13].

*ПРИВІТАННЯ
з Міжнародним
днем прав жінок та
миру!*

Прогресивним зрушенням слід вважати і появу нових візуалізацій на сучасних листівках, що конструктивно трансформовані за своїм змістом і підкреслюють первісний смисл Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права.

Особливої уваги заслуговують і цьогорічні (2023) тексти привітань представників державних адміністрацій з Міжнародним днем прав жінок та миру! Накшталт [14],

Шановні жінки!

Щиросердечно вітаю вас з Міжнародним днем прав жінок і миру, святом весни – 8 Березня!

У теперішньому часі жінки беруть активну участь у всіх сферах життя показуючи при цьому зразки професійної майстерності, старанності, творчості і самовідданості.

Саме ви, любі жінки, щодня сумлінно виконуєте важливі завдання, працюєте над утвердженням авторитету органів державної влади, підприємств, організацій та вносите неоціненний вклад у соціально-економічний розвиток ... країни в цілому. Ваша енергія, активна життєва позиція, відповідальність несуть у світ добро, затишок і злагоду. Адже своєю мудрістю, терплячістю ви зберігаєте мир, спокій вдома й на роботі, любов'ю до людей і до праці будуйте майбутнє.

Від щирого серця вітаю із чудовим весняним святом та зичу кожній з Вас благополуччя, душевного спокою, оптимізму і щастя. Нехай гармонія, любов та душевна щедрість завжди будуть незмінними супутниками вашого життя.

Зі святом, дорогі жінки!

ВИСНОВКИ

Отже, за останнє десятиліття, попри чималі зусилля активісток з повернення святіві 8 березня політичного смислу, говорити про докорінну зміну практики його відзначення масово на рівні пересічних українців і українок, усе ще передчасно. Українці/ки продовжують готувати й очікувати привітань і подарунків у цей «жіночий день».

Для багатьох українок все ще нелегко відмовитися від рідкісної у цьому важкому житті нагоди отримати якісь вияви уваги і подарунки у цей день. Проте, незабаром жінкам вдасться таки зрозуміти, що кожна заслуговує на повагу, рівні можливості і доступ до ресурсів, любов, турботу, добрі слова і підтримку щодня, повсякчас, а не як виняток - раз на рік. І, щоб інші бачили у жінці рівноцінну і рівноправну людську особистість, поважали її людську гідність і шанували права, жінки самі мають навчитися сприймати себе, насамперед, як повноцінних людей, як повноправних громадянок, які мають власні потреби, інтереси, потенціал і свідомі цього, а не як таких собі «жіночок», непомітних помічниць чоловіків у їх великих справах, обмежених побутом берегинь чи окрас чоловічого дозвілля.

Жінки здатні на більше!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний Жіночий День (День боротьби за права жінок). URL: <http://surl.li/flaaa>.
2. Кісь О. Права і тюльпани: чому ми досі відзначаємо 8 березня? URL: <http://surl.li/flabj>.
3. Вороніна М. 8 Березня та більшовики в 1917–1924 рр. (геортологічне дослідження). *Українознавчий альманах*. Випуск 6. С. 75-79. URL: <http://www.womenhistory.org.ua/images/texty/voronina1.pdf>.
4. Кісь О. Весняне загострення, або з чим вітають посадовці українських жінок у Міжнародний жіночий день? *Україна Модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. 12 березня 2015. URL: <http://surl.li/flaca>.
5. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
6. Інструкція для чиновників в день 8 березня. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/1564/>.
7. Кісь О. Сексизм у політиці: український випадок. URL: <http://dotyk.in.ua/kis.html>.
8. Феміністична Офензива. Місія Офензиви. URL: <https://ofenzyva.wordpress.com/about/>.
9. 8 Березня — і100рія у фотографіях. URL: <https://day.kyiv.ua/article/taym-aut/8-bereznya-i100riya-u-fotohrafyakh>.
10. 100 років – 100 історій. URL: <http://gender.at.ua/news/2011-03-08-709>.
11. У центрі Львова просто неба відкрилась виставка «Професіоналки». URL: <http://surl.li/flaeb>.
12. Гендерна рівність – потрібна мені і тобі! URL: gender.org.ua.
13. З 8 Березня 2023 року: картинки українською, привітання в прозі та віршах до Міжнародного жіночого дня. URL: <http://surl.li/fkzx1>.
14. Привітання виконувача обов'язків голови Печерської районної в місті Києві державної адміністрації Павла Бабія з Міжнародним днем прав жінок та миру! URL: <https://pechersk.kyivcity.gov.ua/news/20430.html>.

АНОТАЦІЯ

Щороку 8 березня світ відзначає Міжнародний жіночий день, який також ще називають Днем боротьби за жіночі права. Ця визначна дата дозволяє оцінити та відзначити досягнення представниць прекрасної статі у різних сферах людської діяльності в минулому та в наші дні.

За останнє десятиліття, попри чималі зусилля активісток з повернення святові 8 березня політичного смислу, говорити про докорінну зміну практики його відзначення масово на рівні пересічних українців і українок, усе ще передчасно. Українці/ки продовжують готувати й очікувати привітань і подарунків у цей «жіночий день».

Проте, незабаром жінкам вдасться таки зрозуміти, що кожна заслуговує на повагу, рівні можливості і доступ до ресурсів, любов, турботу, добрі слова і підтримку щодня, повсякчас, а не як виняток - раз на рік.

Мета роботи: дослідження генезису та смислового змісту Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права - в історичному аспекті.

Завдання дослідження:

- розкрити генезис Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права;
- проаналізувати соціально-політичні передумови змінюваності та особливості відновлення в умовах сучасної України смислового змісту Міжнародного жіночого дня - Дня боротьби за жіночі права;
- окреслити новітню концепцію Дня боротьби за права жінок.

Методи дослідження: аналіз і синтез; дескрипція; пояснення.

У роботі наводиться добірка візуалізації історично змінюваної концепції Дня боротьби за права жінок. Актуалізується новітня концепція, яка акцентує на тому, що жінки/дівчата є рівноправними учасницями суспільного життя і вони мають право вільно обирати спосіб та стиль життя і поведінки.

Наукова робота: 30 стор., 14 джерел, ілюстрації.

**РІВНОПРАВНІСТЬ, МІЖНАРОДНИЙ ЖІНОЧИЙ ДЕНЬ, ДЕНЬ
БОРЬОБИ ЗА ЖІНОЧІ ПРАВА, СВЯТО ВЕСНИ І КРАСИ, 8 БЕРЕЗНЯ**